

Проф. др Радослав Гаћиновић

Научни саветник

Институт за политичке студије, Београд

ДОПРИНОС НАУКЕ ИЗГРАДЊИ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ*

Сажетак

Сам појам безбедности је веома комплексан и сложен друштвени феномен. Кроз историју под појмом безбедности су се подразумевали разни садржаји. Етимолошки посматрано, израз безбедност потиче од латинске речи *securitas – atis*, што значи безбедност, одсуство, опасност, извесност, самопоуздање, неустрашивост, заштићеност (*securus* лат. – сигуран, безбедан, поуздан, неустрашив, уверен, сталан, чврст, одан, истинит, итд.). Назначени термин је послужио као фундамент за употребу у теоретском изучавању проблема безбедности у многим земљама. Тако да се у енглеском језику користе два израза: *security* и *safety*. Термин *security* се користи у смислу “националне безбедности” (*secure – сигуран, осигурати*) – *national security*, што имплицира остварење и чување државног националног интереса, док термин *safety* означава способност деловања, како не би дошло до непожељне безбедносне ситуације, или таквих прилика које могу угрозити и безбедносне импликације. Тумачењем безбедности као истинске људске вредности, потребе и интереса, долазимо до слободe као најузвишенијег идеала и универзалне одреднице савременог развоја човека. Тако схваћена слобода, још од античке Грчке подразумева политичко право грађана да одлучују о свим јавним питањима, а самим тим о питањима из области безбедности.

Дакле, национална безбедност је појам са вишеструким значењем. У најопштијем смислу подразумева слободу од страха,

* Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

претњи и физичког насиља над становништвом, односно грађанима једне државе. Међутим, национална безбедност укључује и политичке, економске, моралне, социјалне, културне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувек отежавало њену прецизну дефиницију.

Кључне речи: наука, политика, безбедност, национална безбедност

Безбедност је научна дисциплина у развоју, која припада групи друштвених наука. Одређивање припадности једном од комплекса наука на основу класификација наука, не служи њеном раздвајању и изолацији од осталих наука, већ тачном и прецизном утврђивању подручја, предмета, метода и циља нове научно-наставне дисциплине. Један од основних мотива делатности човека и друштва посматран кроз историју и, несумњиво, један од глобалних проблема савремене епохе је безбедност. Све до недавно, проблем безбедности је подразумевао разматрање, првенствено војног аспекта. Све време наука је настојала да свет представи као јединствену целину, у којој значајну улогу има и безбедност као наставно-научна дисциплина.

Међутим, тек крајем XX века сазрели су услови за формирање интегрисаних и интердисциплинарних наука које омогућавају развој фундаменталног схватања јединства и интегрисаности светског знања. Поред насталих интердисциплинарних наука (*информациологија* – наука о јединственом информационом пољу Свемира, *ноокосмологија* – наука о јединствености Свемира, *епиологија* – наука о енергетско-информационој размени између живе и неживе природе, *соционика* – наука о јединственом информационо енергетском организму), појавила се потреба за формирање нове научне дисциплине повезане са човеком, његовом делатношћу и његовим местом у свету – наука о безбедности човека као индивидуе и његове безбедности у светском окружењу, укључујући и безбедност саме средине у којој човек живи. Развој доктрине безбедности повезан је са решењем низа филозофско-методолошких и теоретских проблема. Један од њих је *појам безбедности* као интегративни појам који подразумева све видове безбедности (економску, војну, геополитичку, политичку, информациону, социјалну, демографску, еколошку, генетичку и друге), али који се не своди на њихов прост збир. Држава је најодговорнија за постојање безбедности. Њена безбедносна функција је уједно и услужна функција јер се друштву унутар државе: обезбеђују – пружају „услуге” сигурности; развијена економија је материјална база материјално-техничке опремљености и стручне оспособљености органа и служби безбедности;

правом се дефинишу виталне вредности друштва, друштвено опасни догађаји којима се угрожавају вредности и правни основи дужности и овлашћења органа безбедности на њиховом спречавању и сузбијању; добром социјалном политиком спречавају се сукоби социјалних групација са различитим стандардима живљења, а идеологија је основа за изградњу кодекса понашања који не трпи никакве небезбедносне појаве. Безбедносна функција¹⁾ државе се може идентификовати и са принудном функцијом државе која је везана за очување виталних вредности друштва: суверенитета, територијалног интегритета, независности и борбе против криминала.

НАУКА О БЕЗБЕДНОСТИ

Етимолошки посматрано, израз безбедност потиче од латинске речи *securitas – atis*, што значи безбедност, одсуство, опасност, извесност, самопоуздање, неустрашивост, заштићеност (*securus* лат. – сигуран, безбедан, поуздан, неустрашив, уверен, сталан, чврст, одан, истинит, итд.). Назначени термин је послужио као фундамент за употребу у теоретском изучавању проблема безбедности у многим земљама. Тако да се у енглеском језику користе два израза: *security* и *safety*. Термин *security* се користи у смислу “националне безбедности” (*secure* – сигуран, осигурати) – *national security*, што имплицира остварење и чување државног националног интереса, док термин *safety* означава способност деловања, како не би дошло до непожељне безбедносне ситуације, или таквих прилика које могу угрозити и безбедносне импликације. Анализирати безбедност као науку није могуће без претходног дефинисања науке, а затим и појма безбедности. У општем смислу, наука је

1) Поред безбедносне функције веома важне су и следеће функције државе: *Услужна функција* – држава као произвођач јавних добара (школе, болнице, полиција, војска, ватрогасна заштита, комуналне и поштанске услуге и др.) од којих зависи модеран живот човека, без којих је незамислив. *Економска функција* – држава као регулатор и помагач. Држава оперише макроекономијом, регионалним и другим политикама за подршку економији унутар њене територије. Она такође производи физичку инфраструктуру за унапређење привреде – путеве, железнице, далеководе, телекомуникације и сл. *Правна функција* – држава као арбитар. Држава доноси законе – општеобавезујуће норме којима се и сама ограничава у поступању у друштву и којима регулише правила понашања својих грађана, и у исто време она је судија изнад свих конфликта у друштву и неутрална је у пресуђивању спорова. *Социјална функција* – држава као социјални инжењер. Држава има функцију изналажења баланса између социјалне неједнакости појединих друштвених група унутар друштва, и одржавања политике социјалног мира у друштву. *Идеолошка функција државе* – заснована на теорији односа између економске базе и идеолошке политичке надградње. Идеологија је један од основних чинилаца кохезије и хомогености у друштву, што је битан услов за успешну одбрану, односно безбедност земље. (Љубомир Стајић – Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Београд, 2007, стр. 69-70).

делатност стицања знања, која се одвија на темељу одговарајућих претпоставки и заснива се на примени прецизних процедура у циљу формулисања логички сређених и теоретски кохерентних исказа о искуственој стварности, а проф. Љубомир Стајић сматра да је безбедност својство неког реалног друштвеног, природног или техничког субјекта (бића, творевине или ствари) испољено као успостављено, одржано и унапређено стање и (ли) вредност, а која се изражава кроз испуњеност минимума одређених (безбедносних) стандарда својствених том субјекту, а што му омогућава реалну основу за опстанак, рад, раст и развој без обзира на носиоце, облике, време и место угрожавања.²⁾ Међутим, као резултат најновијих истраживања, „безбедност је стање које људској популацији гарантује континуитет слободног функционисања из којег се развијају процеси изградње стварног осећаја слободе, правде и здраве животне средине где се слободно живи, ради и развијају сопствене интелектуалне способности.”³⁾

Безбедност се у практичном животу манифестује: као гарантована (конституционалним, законодавним и практичним мерама) *заштићеност* животни важних интереса личности, друштва и државе; као наука, искуство и култура; као животни важни интереси. Економска самосталност, правно и социјално благостање, интегритет и стабилно и ефикасно функционисање, али и као свакодневни, тежак, рутински, али крајње важан посао.⁴⁾

Дакле, суштина безбедности је: *стање заштићености личности, друштва, државе, стање заштићености животних интереса, стање заштићености националних интереса, симбол о стању система у односу на неповољна дејства.*

На наставак и дефинисање ове научне дисциплине утицао је велики број фактора, од којих су свакако најзначајнији: све бројнији и деструктивнији облици угрожавања безбедности, који се морају проучавати на највећем научном нивоу; динамичност и сложеност већег броја друштвених односа, природних и техничких догађаја који су у узрочно последиочној вези са проблемима унутрашње и спољне безбедности грађана, државе и међународне заједнице; постигнут степен знања и информација како о изворима и облицима угрожавања безбедности друштва, тако и о потреби

2) Проф. Др Љубомир Стајић, *Основи система безбедности*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр. 28.

3) Радослав Гаџиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 14.

4) Љубомир Стајић – Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Београд, 2007, стр. 73.

успостављања ефикасног система интегралне заштите.⁵⁾ Историјски одлучујући елемент у поимању безбедности била је војна сила. У другој половини XX века безбедносна дилема нагло се помера ка ширем подручју друштвеног живота, при чему невојни фактори угрожавања безбедности заузимају све значајније место, а извор моћи државе помера се са строго војних фактора и њених пратећих елемената ка технологији, образовању људског потенцијала и контроли тржишта. Мењају се и услови за одржавање војног капацитета; оружје застарева невероватном брзином услед технолошких иновација, чиме научна сазнања добијају посебно место. Безбедност сваке државе почива на елементима њене националне моћи, а то су првенствено: величина територије; економска снага; географска позиција; сировине; зависност од страног тржишта; технички и технолошки капацитет; национални карактер; ефикасност владе да спроведе одлуке; продукциона моћ; резерве; образовни ниво становништва и национални морал и унутрашња солидарност. Што се тиче историјског развија комплекса безбедности, треба уочити значајне чињенице. До буржоаских револуција, чија је кулминација крајем XVIII века у лику велике француске буржоаске револуције епохално изменила свет, комплекс безбедности је обухватао физичку силу потребну да заштити државу од спољног напада. Схватање појма безбедности на почетку XXI века излази из домена одбране земље и обухвата мноштво активности које су само посредно везане за поимање одбране у класичном значењу тог термина. Безбедност у његовом комплексном значењу подразумева услове за несметани друштвенио-политички, економски и културни развој свих основних друштвених општецивизацијских вредности које су, иначе, примерене човеку као таквом.⁶⁾

Тек после Другог светског рата појављују се прва дела заснована на основним принципима и методама научноистраживачког рада у којима се саопштавају резултати тог рада из области безбедности. У то време, а нарочито почетком XXI века, јављају се идеје и потреба за новом научном дисциплином, која би се бавила истраживањима и теоретским уопштавањем феномена и институција из области безбедности.

Сажета теоријска разматрања, настала у оквиру ове научне дисциплине, створила би претпоставке за успешну теоретску анализу појава које подстичу угрожавање безбедности повезаних са

5) Исто, стр. 11-12.

6) Радослав Гађиновић, *Безбедносна функција државе*, у Зборнику радова, „Србија, политички и институционални изазови“, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 327.

објективном стварношћу која их условљава. Успостављање нових уопштених знања у оквиру нове *безбедности* омогућило би сажимање до тада појединачних случајева изучавања проблематике безбедности у нове облике и видове научне активности, где би безбедност била посматрана у целини друштвено-економских, правно-политичких, војних и међународних односа.

На наставак научног разматрања и дефинисање безбедности, осим наведених, утицао је и већи број фактора од којих су свакако најзначајнији: друштвена и научна потреба; подела рада у области научног рада; постигнут степен знања и информација, како о изворима и облицима угрожавања безбедности друштва, тако и о потреби успостављања ефикасног система интегралне заштите; динамичност и сложеност већег броја друштвених односа који су у узрочно-последичној вези са проблемима унутрашње и спољне безбедности државе и све бројнији и деструктивнији облици угрожавања појединачне и колективне безбедности, који се морају проучавати на научном нивоу (тероризам, терор...). Назив ове наставно-научне дисциплине је релативно нов и настао је у процесу конципирања наставних садржаја овог предмета. Одређивање припадности *безбедности* једном од комплекса наука, на основу класификација науке служи тачном и прецизном утврђивању подручја, предмета, метода и циља, што има своје теоријско, практично и педагошко оправдање. Ова научна дисциплина заснива се на одређеним претпоставкама од којих се полази у научном проучавању и утврђивању његове структуре. Ако интегрална безбедност захтева научну обраду у циљу откривања принципа, институција, и законитости, онда би ова област безбедности као њен део, у стварању научног система пошла од одређених принципа (претпоставки) као што су: анализа политичко-правног система одређене државе, јер национална безбедност подразумева заштиту државног поретка и безбедности од стране специјализованих институција државе; анализа међународних односа и места одређене државе у међународној заједници у оквиру интегралне и регионалне безбедности у ужем смислу; интерпретација супротстављања појавама угрожавања (унутрашњих и спољних) у међународним и домаћим условима, као категорије која треба да допринесе вишем теоретском уопштавању; стварање научног система као теоретске основе у очувању безбедности и заштите легитимног и легалног поретка од стране специјализованих државних органа и као израз конкретних потреба грађана да организују заштитне снаге друштва као сопствене. Научни систем треба да има и педагошка својства и да, разрађујући сопствене појмове и категорије, врши поступно

увођење у основне проблеме којима се бави. Значај научног проучавања проблематике безбедности с аспекта нове научне дисциплине може бити: *друштвени, теоријски и педагошки*.⁷⁾

МЕСТО БЕЗБЕДНОСТИ У СИСТЕМУ НАУКА

Постоје додирне тачке између безбедности и других научних дисциплина, са обостраним преплитањем, до којих најчешће долази због тога што садржај више дисциплина може бити потпуно или делимично исти, а да при томе свака од њих изучава посебне аспекте тог садржаја, са становишта свог предмета. Исто тако различитост предмета не искључује могућност узајамног коришћења резултата других дисциплина у проучавању предмета једне дисциплине. Одређивање предмета је кључни критеријум у сагледавању места ове дисциплине у систему наука, то јест њеног разграничења од других дисциплина.

Дефинисање безбедности, као нове наставно-научне дисциплине, међу другим наукама уско је повезано са познавањем појма науке. Реч наука употребљава се, углавном, у три значења. Према *првом схватању* наука представља систем знања у свету који нас окружује. Овакав систем обично подразумева уређен, повезан, обухватан, променљив скуп научних чињеница, искуствених генерализација, научних закона и теорија, заснованих на одређеним принципима. *Друго* је схватање науке као нарочите форме човекове делатности, и то оне делатности која представља упорно и безобзирно критичко трагање за истином о свету који нас окружује. *Треће* схватање под науком подразумева општи метод састављен од много значајних, али мање општих поступака. Уважавајући мишљења аутора ових и других дефиниција а из сопственог научног искуства аутор овог рада сматра да је *наука мисаона интерпретација објективне стварности која је заснована на чињеницама те стварности*. У том смислу велики филозоф Спиноза каже: „*Највиши задатак човека је знати и схватити објективни свет и његове законе*“.

Предмет опште науке о безбедности је безбедност човека, друштва, државе, цивилизације у свој различитости претњи – напада, у различитим условима, ситуацијама, у развоју, у простору и времену.

7) Радослав Гаћиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 17.

Главни циљ опште науке о безбедности је откривање законитости безбедног развоја ноосфере, изучавање, упоређивање, класификација и систематизација сложених догађаја, процеса, у области безбедности животних делатности човека, човечанства и израда одговарајућих мера за њихово предупређење, локализацију и отклањање.

Општа наука о безбедности је наука о законитостима и механизмима безбедности човека, друштва, државе и човечанства од спољашњих и унутрашњих напада. Примена научних метода обезбеђује научној мисли интересубјективну проверљивост, јер: све што се у науци тврди мора бити јасно, прецизно и друштвено разумљиво; научни судови морају бити образложени и кохерентни тако да се једни судови морају логички извести из других и научна мисао мора бити практично проверена, јер је научно мишљење „стална критика аргумената” на којима су њени закључци засновани. Научни рад је сложена активност која мора бити заснована на принципима логике. Мора се темељити на научној теорији и мора укључивати поступке емпиријске верификације. Проблемима друштва и разних друштвених појава с аспекта безбедности, бави се више научних дисциплина у мањем или већем обиму (Теорија државе и права, Политички систем, Уставно право, Социологија...). Ако се пође од чињенице да је циљ науке утврђивање објективне стварности, јасно је да се одређене науке и научне дисциплине разликују не само по научним методама, средствима и циљевима, већ и према томе који део стварности, односно друштвених, природних, техничких или психичких појава проучавају.

Наука о управи, као емпиријска дисциплина која се бави ванправним проучавањем управе, а у време свог настанка у другој половини 20. века бавила се претежно полицијом као делом унутрашње управе, има велику блискост са нашим предметом, јер у неким деловима као што су безбедносне институције и друге управне организације, долази до преклапања предмета. Безбедност и *кривично право*, као различите научне дисциплине имају функционално јединство: предмет прве дисциплине је одређен оним антиуставним понашањима (као реалним појавама) које кривично право третира као нормативне појаве (кривична дела).

Кривично-процесно право дефинише поступак у коме се утврђује постојање кривичног дела и одговорност извршиоца, начин поступања органа откривања, гоњења и пресуђивања. У нашем предмету изучавају се организације, установе и категорије које организују и спроводе антиуставну делатност, која се најчешће манифестује у вршењу тзв.. политичких кривичних дела.

Однос са *криминалистиком* је однос двеју сродних дисциплина чији предмети имају значајне додирне тачке на подручју криминалистике, судске и истражне полиције као дела полицијског система, не само на спречавању и сузбијању криминалитета, него и других комплексних садржаја из оквира националне безбедности. Компатибилност њихових садржаја је несумњива, јер се обе дисциплине интересују за начин извршења (*modus operandi*), средства извршења и начин расветљавања кривичних дела.

Ако је *криминологија*, наука чије је подручје основног интересовања етимологија и феноменологија криминалитета, у могућности да укључи проучавање институција система националне безбедности, онда је за изучавање нашег предмета битна типологија кривичних дела, али су важни и спољни и унутрашњи фактори који доводе до антиустановног понашања, као и деловања свих учесника у безбедности земље.

Опита социологија и различите социолошке дисциплине представљају изворе општих ставова заснованих на емпиријским сазнањима, који могу бити примењени у обради појединих питања из оквира националне безбедности (нпр. нивои безбедности – друштвени, људски и слично).

Опита психологија и њене дисциплине су, такође, извори значајних општих или конкретних сазнања, чијом се применом целовитије осветљавају мултидисциплинарни проблеми безбедности (нпр. теорије обавештајне делатности).

Политичке науке, нарочито наука о међународним односима, имају посебну важност у изучавању националне безбедности због изражених политичких значења бројних феномена и категорија (нпр. политички системи, институције, политичко насиље и сл.). Исто тако у оквиру савремених студија безбедности, све је више укључивања области безбедности у политичке науке.

Економске науке су, појавом глобализма и процеса глобализације у последњих петнаестак година, постале изузетно важне у осветљавању политичких процеса које диктирају мултинационалне компаније водећих држава, јер од тога зависе и сви нивои безбедности, почев од личне, националне до интегралне безбедности.

Веза са предметима друштвено-политичких, економских и међународних односа заснива се на чињеници што оне представљају основу из које проистиче организација и функција безбедности.

Свако друштво има своје основне вредности и интересе на којима почива његов опстанак и развитак. Те вредности су усло-

вљене карактером друштвено-економских односа, односно правном и политичком надградњом. Отуда свако угрожавање тих вредности и интереса, појединачно или укупно, представља истовремено и угрожавање датог друштва, његове *стабилности, суверенитета и просперитета*.⁸⁾

Заштита од спољног угрожавања, као и заштита суверенитета и територијалног интегритета, основ је за везу безбедности са војним наукама, геополитиком и геостратегијом.

Веза безбедности са геополитиком може се сагледати кроз њен предмет: држава и њени структурни елементи; становништво у свим аспектима и територија са свим природним и антропогеним објектима. Држава обавља више функција од којих је једна безбедоносна, а становништво и територија су елементи моћи државе, а могу се појавити и као извори угрожавања безбедности.

Геополитика је у свом традиционалном значењу превазиђена, а њено место је заузела *неокласична геополитика*. Веза са неокласичном геополитиком огледа се у три аналитичке димензије ове науке: политичку и војностратешку; економску; културно-историјску.

Геостратегија је продужетак геополитике и везана је с идејом контроле простора или промене његових параметара кроз разне форме: политичке, војне цивилизацијске, комуникацијске, демографске и информационе.

Политичка географија је научна дисциплина која проучава везе и односе између елемената и фактора политичке стварности и фактора средине који их условљавају. Простор и моћ државе, територија, географски положај, становништво, култура, религија, економија државе само су неке заједничке теме, које се са аспекта безбедности сматрају елементима моћи или изворима угрожавања безбедности државе.⁹⁾

Најдиректнија веза постоји са научним областима из криминалистике и криминологије, чији теоријски фундамент за квалификовано обављање послова, представља управо Увод у студије безбедности. Практични значај изучавања безбедности јесте у свестранијем и прецизнијем сагледавању узрока и последица настанка и одвијања одређених друштвених појава са становишта безбедности. Са становишта изучавања савремене безбедности

8) Радослав Гаџиновић, „Безбедност као научна дисциплина“, *Безбедност*, Београд, бр. 1-2/2008, стр. 8.

9) Др Љубомир Стајић – Др Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007, стр. 16-19.

треба обратити пажњу на политичку и уставно-правну концепцију безбедности, као једном од методолошких приступа у појмовном одређењу безбедности, схваћеног као интерална безбедност. Из вишезначности интегралне безбедности произилази да науке о теорији безбедности, осим што припадају групи друштвених наука у ширем смислу, садрже и одређене елементе политичко-правних дисциплина. Резултати теоријских истраживања, према томе, били би и теоријска, политичка и уставно-правна концепција безбедности. Ови методолошки приступи, који се у реалним односима постојања налазе у темпоралном јединству, отклањају оспоравање самосталности науке о безбедности и потврђују валидност заснивања посебне научне дисциплине. Политичка концепција безбедности далеко је ужа од опште (теоријске) концепције, а знатно је шири од уставно – правне концепције безбедности. Њен задатак је да послужи остварењу политичких циљева, тј. усмеравању заштите друштва у одређеном правцу чиме се омогућава његов опстанак и развој. Исто тако, она треба, с једне стране, да објасни оно што се у спољној и унутрашњој политици безбедности већ догодило, а, с друге стране, да пружи одговоре на то шта треба учинити да би се остварили одређени циљеви. Пошто је безбедност атрибут сваке државе, онда се политичка концепција утемељује на научном учењу о функцијама државе, јер је безбедност једна од њених многобројних функција. Држава се, као сложена појава, испољава и као правна и као политичка организација.

Уставно-правна концепција безбедности садржана је у уставу и системским законима (материјалним и облигационим). Када су у питању норме из ових докумената које се непосредно примењују, тада између концепције и праксе нема разлике. Постоји и општи предмет уставно-правних норми који се односи на политичку структуру друштва (облик система политичке власти, државне институције, положај и слободе човека и грађанина). Предмет уставно-правне концепције све више се налази у структури друштва. Такође одређен, он није довршен ни историјски ни теоријски, само је конкретан и мења се у складу са друштвеним системом и системом безбедности.¹⁰⁾

Место и улога политичко-правне концепције безбедности у заснивању научне дисциплине је, по свему судећи, очита, јер се у духу ове концепције, као предмет изучавања, теоријски разрађују појавни облици и актери угрожавања уставног поретка и безбед-

10) Радослав Гађиновић, „Безбедност као научна дисциплина“, *Безбедност*, Београд, бр. 1-2/2008, стр. 7.

ности државе, с једне стране, као и заштита државног поретка и безбедности, с друге стране.

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Термин «*национална безбедност*» данас се користи за означавање далеко ширег појма од изворног значења, јер се под њим подразумева жељено стање безбедности једне државе, које се постиже елиминисањем претњи и ризика који долазе изнутра и изван ње.

Дакле, национална безбедност је појам са вишеструким значењем. У *најопштијем смислу подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља над становништвом, односно грађанима једне државе*. Међутим, национална безбедност укључује и политичке, економске, моралне, социјалне, културне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувек отежавало њену прецизну дефиницију. У питању је друштвено конструисан концепт безбедности једне државе који стиче специфично значење само унутар социјалног контекста у којем држава егзистира. Појам националне безбедности се поистовешћује у неким ситуацијама са појмом „државна безбедност”. Међутим, национална безбедност је стање у коме се обједињавају све врсте безбедности једне државе.¹¹⁾

Парадигме и институционални модели националне безбедности су се мењали кроз историју. Посматрана историјски, национална безбедност је нераздвојно била повезана са државом и њеним безбедносним сектором. Међутим, национална безбедност је постепено захватала политичку, економску, социјалну и културну сферу. Иако одбрана од спољњег напада остаје централни проблем националне безбедности, ипак пракса је недвосмислено потврдила да држава може бити угрожена унутрашњим потресима, економским и друштвеним поремећајима, нарочито у заједницама којима недостаје осећај идентитета и социјалне кохезије.¹²⁾ Отуда је у научним разматрањима овог појма неопходно разликовати појам безбедности државе од појма безбедности друштва, уз нагласак да основни критеријум безбедности државе представља њен суверенитет, а безбедности друштва идентитет, тј. свест о припадности

11) Радослав Гаџиновић, „Класификација безбедности“, *Наука-безбедност-полиција*, бр. 2/2007, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 9

12) Смиља Аврамов, *Безбедност у XXI веку*, Зборник радова, SIMVON 2001, Београд, 2001, стр. 423.

заједници. Кроз оба термина прожима се у бити егзистенција или преживљавање државе и друштва. Држава која изгуби суверенитет престаје да буде држава, а друштво кад изгуби идентитет престаје да постоји као суверена јединка.¹³⁾ Ово раздвајање државне од друштвене безбедности треба схватити условно као два нормативна појма безбедности који се у суштини обједињавају у један интегрални појам означен термином *национална безбедност*. И у једном и у другом термину, у епицентру безбедносне дилеме налази се држава која пружа легитимитет и заштиту друштва.¹⁴⁾

Одсуство рата и војних конфликта само по себи не осигурава мир, стабилност и безбедност у друштву. Невојни извори, нарочито нестабилност у економији, социјалној, хуманитарној и еколошкој сфери постали су већа опасност по мир, стабилност и безбедност многих држава.¹⁵⁾ У конкретном случају термин национална безбедност користи се за означавање појма који обухвата заштиту државе и становништва, од свих облика оружаног и неоружаног угрожавања, као и стварање повољних друштвених услова за реализовање националних интереса. Да би се боље разумело значење ове синтагме потребно је анализирати дефиниције познатих експерата из области безбедности а које се користе у теоријским радовима и стратегијско-доктринарним документима у свету.¹⁶⁾

У већини ових радова полази се од чињенице да је системски приступ најбитнији у дефинисању појма национална безбедност и при томе се користи аргументација да се развој људског друштва одвија у потребним безбедносним условима које детерминишу политички, економски, социјални, морални, културни и други фактори. Сам појам национална безбедност налази се у употреби од 1943. године, када је Валтер Липман (*Walter Lippmann*) у свом делу „*U.S. Foreign Policy*” први пут употребио овај термин. После другог светског рата овај појам је нашао широку примену у политичком речнику савремених држава. У том контексту он је употребљаван да означи унутрашњу и спољну безбедност државе, односно безбедност државе у односу на спољне и унутрашње из-

13) Љубомир Стајић- Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2004, стр. 40-44.

14) Радослав Гађиновић, „Класификација безбедности“, *Наука-безбедност-полиција*, бр. 2/2007, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 10 .

15) *UN - Doc. S/PV 3946*, 31 Januaru 1992, p. 142-143.

16) Радослав Гађиновић, *Безбедносна функција државе*, у Зборнику радова, „Србија, политички и институционални изазови“, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 323.

воре угрожености. Ради се, дакле о националној безбедности једне државе која обезбеђује опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, територијалне целовитости и уставног поретка.¹⁷⁾

По другим ауторима, национална безбедност се дефинише као „настојање националне државе да обезбеди свим члановима друштва сигурност пред угрожавањем извана (интервенције, напади, окупације, блокаде и др.) и унутар друштва (угрожавање реда и мира, криминал и др.)”.¹⁸⁾

Према трећој групи аутора, под националном безбедношћу подразумева се заштита и омогућавање несметаног функционисања основних вредности датог друштва. По овој групи аутора национална безбедност има своју унутрашњу и међународну димензију. Унутрашња димензија безбедности означава несметано функционисање друштвеног, економског и политичког система и очување јавног реда и мира, а међународна димензија безбедности подразумева заштиту територијалног интегритета и суверенитета државе.¹⁹⁾

Према хрватском аутору *Радовану Вукадиновићу* под „националном сигурношћу (безбедношћу) подразумева се физички опстанак једне државе и њезина становништва заједно са основним атрибутима неовисности и сталним материјалним просперитетом државе“.²⁰⁾

Дакле, *национална безбедност*, према Слободану Милетићу, је стање у коме се налазе правни субјекти, тј. стање релативног присуства или одсуства угрожавања и/или повређивања правних субјеката за које је одговорна држава. Отуда, Слободан Милетић на веома прихватљив начин дефинише националну безбедност као „успостављено, одржавано и унапређивано стање у држави, које омогућава ефективну заштићеност државе и грађана који у њој живе од свих (спољних и унутрашњих) противправних аката (активности) којима се угрожава уставни поредак, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, рад државних органа, обављање привредних и друштвених делатности и остваривање слободе, права и дужности човека и грађанина“.²¹⁾ Међутим, под

17) В. Јовановић, *Пolicija i sigurnost*, br. 1-2, Zagreb, 1997, str. 6.

18) Grizold Anton, *Evropska varnost*, Fakultet političkih nauka, Ljubljana, 1998, str. 23.

19) Ђорђевић Н., *Безбедност и Југославија*, Загреб, 1985, стр. 29.

20) Маслеша Рамо, *Теорије и системи сигурности*, Магистрат - Сарајево, Сарајево, 2001, стр. 37.

21) Милетић Слободан, *Полицјско право*, Полицијска академија, Београд, 1997.

националном безбедности може се подразумевати и објективно стање нације и државе, у којем њени легитимни органи и институције предузимају дозвољене мере и активности ради заштите основних националних интереса у области спољне и унутрашње политике, економије, одбране, образовања, научноистраживачког рада, културе и у другим областима друштвеног живота. Отуда, полазећи од оваквог теоријског одређења, национална безбедност зависи од њеног војно-политичког и геостратегијског положаја, карактера државе и њених друштвено-политичких и економских односа, као и од карактера међународних односа у њеном ближем и даљем окружењу. Неки аутори међународних односа, националну безбедност дефинишу као “одсуство било каквог страха од напада, угрожавања интереса, или претње друге државе или других држава”.²²⁾ Према Арнолду Волферсу, безбедност представља одсуство претњи усвојеним вредностима, а у објективном погледу, значи одсуство страха да ће те вредности бити нападнуте.²³⁾ Према бројним савременим ауторима, национална безбедносна политика државе зависи од врсте и распрострањености државних и националних интереса, те актуелних и потенцијалних претњи које те интересе угрожавају, или их могу угрозити. Претње могу бити: *политичке, економске, војне, демографске, социјалне, конфесионалне, едукативне, еколошке и претње изазване дугорочним прикривеним деловањем ретроградних снага у свим областима друштвеног живота*. Проблеми дефинисања појма национална безбедност долазе до пуног изражаја тек када треба да се идентификују вредности које могу бити угрожене и када треба дефинисати виталне државне и националне интересе које треба да штите елементи система националне безбедности. Већина савремених аутора која се баве истраживањима националне безбедности сматра да витални друштвени, државни и национални интереси, у ствари, чине опште потребе државе и њених грађана и да произилазе из општих вредности и циљева садржаних у уставима националних држава и из реалних могућности и стварне позиције сваке државе у међународном односима.

22) Bourguin M., *Le problème de la sécurité internationale*, Recueil des Cours de l'Académie de droit International, 1934, t. 49, str. 473.

23) Smith Steve and Baylis John, *Globalization of World Politics*, Oxford Press, New York, 2001, p. 255.

ЛИТЕРАТУРА

- Aldrich R. J., „Dangerous Liaisons Post-September 11 Intelligence Alliances”, *Harvard International Review*, Vol. XXIV, No. 3, fall 2002.
- Andrew Christopher, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush*, Harper Collins, New York, 1995.
- Amos J. A., Taylor J.W. Jr., Mararr J.M. (eds), *American National Security* (Fifth Edition), John Hopkins University Press, Baltimore, 1999.
- Аврамов, Смиља: *Безбедност у 21. веку – Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије*, Зборник радова, Институт ратне вештине, Београд, 2001.
- Видојевић, З., „Глобализација као неминовност, потчињавање и шанса”, *Зборник – Глобализација и транзиција*, Институт друштвених наука, Београд, 2001.
- Goddis, John Lewis, *Surprise, Security, and the American Experience*, Harvard University Press, Cambridge, 2004.
- Маслеш, Р., *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001.
- Симић, Д., *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- Стајић Љ. – Гафиновић Р., *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007.
- Гафиновић, Радослав, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Гафиновић, Радослав, „Класификација безбедности“, *Наука-Безбедност-полиција*, КПА, Београд, бр. 2/2007.
- Гафиновић, Радослав, „Безбедност као научна дисциплина“, *Безбедност*, Београд, бр. 1-2/2008.

Resume

There are many theories not just on the use of the term security, but also on the security itself, especially when the term is used in basically every aspect of human relations, life and work. Hence the multiplicity of its use, with one basic purpose – preservation and achievement of security of citizens. In this regard, we can rightfully point out the serving function of security. Nevertheless, no society can achieve maximum of security. The same goes for absolute freedom. There is a need to provide equilibrium between security and basic rights and freedoms of the citizens and interests of the community. In this regard, both freedom and security should be regarded as variables, having in mind often divergent and conflicting interests of individuals and groups in every society. If state does not provide the required level of security, one can not speak about individual freedoms. Hence, contemporary problem of democratic society is to find and maintain sustainable proportional level of freedom and security. Differences between societies conditioned the necessity of confrontations in political, military, ideological and economical field, with the purpose of imposition of corresponding system of values. This causes challenges for the security

science, especially in the times of great political, national, economical and other processes with divergent views upon the conflict resolution. In this process, conflicts, security turbulences and threats of force and violence, can undermine the very basis of humanism. Today, there's no humanism without identity, integrity and sovereignty of individual and the community, these being the values deriving from the very being of human. Different views on the term security indicate divergent views of the theoretical determination of the term, but at the same time, they provide a choice and overview of different elements. These elements can be a future basis for a universally accepted definition of a national security. Having in mind the current trends and basic tendencies in the development of individual, national and international security, it is necessary to find an answer on one question: Will the states, as a basic subjects of international law, remain, or will they concede in the face of various non-state actors? Will the geostrategy concede in the face of geoeconomy? These questions are not easy to answer, but they stay as a great challenge for both world politics and science alike.

Keywords: *science, policy, security, national security*

* Овај рад је примљен 03. новембра 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 26. новембра 2013. године.